

Łukasz Waclaw

KANONICZNY WYMÓG KONSULTACJI ZE STOLICĄ APOSTOLSKĄ PRZED ERYGOWANIEM INSTYTUTU ŻYCIA KONSEKROWANEGO

W Kościele, niemalże od samego początku jego istnienia, obecni byli ludzie, którzy pragnęli w doskonały sposób naśladować Chrystusa, a przez to całkowicie i radykalnie oddać się na służbę Bogu i drugiemu człowiekowi. To właśnie ci ludzie dali początek życiu zakonnemu, które dziś, w swoich wielorakich przejawach i formach, stanowi ważną część Kościoła i bez którego trudno byłoby sobie Kościół wyobrazić.

Obecne w Kościele życie konsekrowane wpisuje się jednocześnie w jego doczesne struktury, a tym samym w obowiązujący w Kościele porządek prawny, który nie tylko określa formalne ramy dla istniejących już fundacji, lecz także porządkuje proces powstawania nowych zakonów. W ten sformalizowany proces wpisuje się również kodeksowy wymóg przeprowadzenia konsultacji ze Stolicą Apostolską przed erygowaniem instytutu życia konsekrowanego, o czym stanowi kan. 579 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹ Przepis ten, choć jednoznaczny w swym brzmieniu, był jednak wielokrotnie przedmiotem sporów, albowiem brak było wśród kanonistów

KS. MGR LIC. ŁUKASZ WACLAW SCHR, DOKTORANT – Katedra Kościelnego Prawa Procesowego, Małżeńskiego i Karnego oraz Katolickich Kościołów Wschodnich, Instytut Prawa Kanonicznego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; adres do korespondencji: ul. Radziszewskiego 7, 20-039 Lublin, Polska; e-mail: lukaszwaclaw@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-7674-539X>

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

zgody co do tego, czy nałożony przez ustawodawcę kościelny obowiązek przeprowadzenia niezbędnych konsultacji jest wymogiem *ad validitatem*, czy jedynie *ad liceitatem*.

1. PRAKTYKA NIEZBĘDNYCH KONSULTACJI W DOKUMENTACH KOŚCIOŁA

Pierwszym oficjalnym dokumentem wprowadzającym obowiązek przeprowadzenia konsultacji przed erygowaniem wspólnoty zakonnej było motu proprio Piusa X *Dei providentis*² [Bar 1977, 68]. Papież postanowił, że „żaden biskup ani jakikolwiek ordynariusz nie może sam zakładać nowego instytutu ani udzielać zgody na jego założenie bez uprzedniego pisemnego pozwolenia Stolicy Apostolskiej” (DP I). Dokument ten regulował ponadto kwestię informacji na temat nowej wspólnoty, jakie ordynariusz był obowiązany przekazać kongregacji w ramach konsultacji, a także stanowił o tym, iż ordynariusz dopiero po uzyskaniu pozwolenia będzie mógł erygować instytut i zatwierdzić jego konstytucje (DP II-V).

Wymóg przeprowadzania niezbędnych konsultacji zawarty w *Dei providentis* znalazł się właściwie w niezmienionym, choć nieco łagodniejszym brzmieniu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.³ Ustawodawca w kan. 492 § 1 KPK/17 stanowi: „Biskupi mogą zakładać nowe zgromadzenia, powinni się jednak wpierw porozumieć ze Stolicą Apostolską. Wikariusz generalny ani wikariusz kapitulny nie mają tego prawa” [Bączkowicz 1957, 622; Tenże 1932, 487; Grabowski 1948, 266].

Powyższe przepisy nawiązują zatem bezpośrednio do *Dei providentis*. Należy jednak zauważyć, że ustawodawca kościelny zrezygnował z obowiązkowej formy pisemnej pozwolenia Stolicy Apostolskiej. Ponadto kan. 491 § 1 KPK/17 w odróżnieniu od art. I *Dei providentis* został sformułowany w sposób pozytywny, podkreślając w ten sposób władzę i kompetencje biskupa diecezjalnego do erygowania nowych wspólnot zakonnych. Jest to władza

² Pius PP. X, Motu proprio *Dei providentis* (16.07.1906), ASS 39 (1906), s. 344-46 [dalej cyt.: DP]; tekst polski w: J. Kałowski, *Ewolucja prawodawstwa kościelnego dotyczącego instytutów zakonnych o ślubach prostych*, „Prawo Kanoniczne” 34 (1991), nr 3-4, s. 94-95.

³ *Codex Iuris Canonici auctoritate Pii X Pontificis Maximi iussu digestus. Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 2-523 [dalej cyt.: KPK/17].

zwyczajna i własna biskupa diecezjalnego oraz tych wszystkich, którzy są z nim zrównani w prawie. Biskup zatem przy erygowaniu nowych instytutów życia konsekrowanego korzysta z własnych prerogatyw, a nie delegacji Stolicy Apostolskiej. Tym niemniej Stolica Apostolska zastrzegła sobie, aby biskup nie erygował nowych wspólnot bez uzyskania wymaganego *nihil obstat*, chcąc w ten sposób uniknąć zakładania wspólnot nieposiadających wystarczających sił żywotnych, a także niepotrzebnego mnożenia wspólnot [Bar 1977, 67-68].

Kolejnym ważnym dokumentem, który zajmował się problemem erygowania nowych instytutów życia konsekrowanego był soborowy dekret *Perfectae caritatis* o przystosowanej odnowie życia zakonnego, ogłoszony przez papieża Pawła VI 28 października 1965 r.⁴ Ojcowie soborowi bezpośrednio nawiązali do kan. 492 § 1 KPK/17, przypominając o konieczności należytego rozeznania przed podjęciem decyzji o zatwierdzeniu nowego instytutu (PC 19). Autorzy w dekrecie nie wypowiedzieli się wprost na temat kompetencji hierarchicznej władzy kościelnej w erygowaniu nowych zakonów, w tym także na temat obowiązku przeprowadzania niezbędnych konsultacji.

Brak ten nie stanowił jednak zmiany w dotychczasowej praktyce przy erygowaniu nowych instytutów, albowiem kwestia ta była szczegółowo unormowana w KPK/17, jak i w *Dei providentis*, a więc w obowiązującym powszechnie w czasach *Vaticanum II* ustawodawstwie kościelnym. Ojcowie soborowi skoncentrowali się na niezmiernie ważnym etapie rozeznawania poprzedzającym kanoniczne erygowanie instytutu, na którym to etapie udział Stolicy Apostolskiej z jej możliwością oceny potencjału nowej fundacji na tle całego Kościoła wydaje się być nieodzowny [Hylla i Wójtowicz 2003, 132].

Kościół posoborowy przyniósł kolejne dokumenty, które podejmowały kwestię erygowania nowych instytucji zakonnych i związanych z tym procedur. Najważniejszym z nich są wytyczne dla wzajemnych stosunków między biskupami a zakonnikami w Kościele *Mutuae relationes*⁵, będącym wspólnym dziełem dwóch kongregacji – Kongregacji ds. Zakonów i Instytutów Świec-

⁴ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de accommodata renovatione vitae religiosae *Perfectae caritatis* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 702-12 [dalej cyt.: PC]; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*. Tekst polski. Nowe tłumaczenie, Pallottinum, Poznań 2002, s. 264-75.

⁵ Sacra Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus, Sacra Congregatio pro Episcopis, Notae directivae pro mutuis relationibus inter episcopos et religiosos in Ecclesia *Mutuae relationes* (14.05.1978), AAS 70 (1978), s. 473-506 [dalej cyt.: MR]; tekst polski w: Jan Paweł II. *O życiu zakonnym. Przemówienia, listy apostolskie, instrukcje*,

kich oraz Kongregacji ds. Biskupów. Dykasterie Kurii Rzymskiej, wzorem wcześniejszych, zwłaszcza soborowych dokumentów, wzywają do poważnego i głębokiego namysłu przed erygowaniem nowej wspólnoty. Przestrzegają przed zbyt pochopnym erygowaniem nowych wspólnot, opieraniu się przy tym na doraźnych, utylitarnych pobudkach, czy wręcz na „pędzie do zakładania nowych instytutów” (MR 51). Aby zatem temu wszystkiemu zapobiec w dokumencie tym zostały przedstawione przesłanki, którymi należy się kierować przy podejmowaniu decyzji o zakładaniu nowego instytutu, a także zostały wskazane osoby kompetentne do przeprowadzenia właściwego w tej materii rozeznania. *Mutuae relationes* stanowi w tym kontekście ogólnie o „wszystkich pełniących jakąś rolę w wyrabianiu sobie sądu” (MR 51) podkreślając, aby zobowiązani do tego czuli się „przede wszystkim biskupi [...], którzy są rzeczywiście kompetentni w łączności z Rzymskim Biskupem «ewangeliczne rady [...] tłumaczyć, praktykowaniem ich kierować, a nadto ustanawiać stałe formy życia na radach tych oparte» (LG 43)” (MR 51). Te stałe formy życia oparte na radach ewangelicznych to nic innego, jak nowe instytuty życia konsekrowanego. Godny podkreślenia jest także akcent, jaki autorzy *Wytycznych* położyli na łączność biskupów ze Stolicą Apostolską przy zatwierdzaniu nowych instytutów, łączność, która ma wyrażać się przede wszystkim poprzez niezbędne konsultacje. Dokument ten zachęca biskupów także do innych konsultacji, konsultacji nie niezbędnych, ale bardzo pożądanych [Marszałek 2016, 36]. Sformułowanie „wszyscy pełniący rolę w wyrabianiu sobie sądu” (MR 51) sugeruje, aby przy podejmowaniu decyzji szukać także opinii tych, którzy bądź to poprzez znajomość Kościoła lokalnego i jego potrzeb, bądź też poprzez znajomość samej wspólnoty dążącej do przekształcenia się w instytut życia konsekrowanego, mogą przyczynić się do podjęcia właściwej decyzji przez hierarchię kościelną.

Wymóg niezbędnych konsultacji przed założeniem nowego instytutu znalazł się również w KPK/83. Ustawodawca kościelny poświęcił temu zagadnieniu kan. 579: „Biskupi diecezjalni mogą, każdy na własnym terytorium, erygować formalnym dekretem instytuty życia konsekrowanego, po niezbędnej konsultacji ze Stolicą Apostolską”.

Kan. 579 KPK/83 rozpoczyna się od potwierdzenia jurysdykcji biskupa diecezjalnego, dzięki której może on erygować instytuty życia konsekrowane-

go w obrębie własnego terytorium. Władza biskupa diecezjalnego choć w powierzonych mu diecezji jest zwyczajna, własna, bezpośrednia i osobista, nie jest jednak nieograniczona. Dotyczy to szczególnie władzy rządzenia, przy sprawowaniu której biskup diecezjalny musi pamiętać także o przestrzeganiu prawa Bożego (kan. 375 KPK/83), o pozostawaniu w hierarchicznej komunii z Głową kolegium i jego członkami (LG 21)⁶, a także o poszanowaniu praw powierzonych jego opiece wiernych (kan. 213 KPK/83). Kwestia ograniczeń władzy rządzenia biskupa diecezjalnego jest uregulowana w KPK/83, który obok wymienienia przymiotów władzy biskupa w diecezji stanowi, że swoją władzę w diecezji sprawuje „z wyłączeniem tych spraw, które na mocy prawa lub dekretu papieża są zarezerwowane najwyższej lub innej władzy kościelnej” (kan. 381 § 1). Obecnie jest stosunkowo niewiele spraw wyjętych przez Stolicę Apostolską spod jurysdykcji biskupa [Pawluk 2010, 167]. Tym niemniej takie sprawy istnieją, a poza tym papież może zawsze wprowadzić takie ograniczenia „ze względu na dobro Kościoła lub wiernych” (LG 27; PG 56)⁷.

Jednym z przejawów tego ograniczenia władzy biskupa diecezjalnego jest obowiązek przeprowadzania niezbędnych konsultacji ze Stolicą Apostolską przed wydaniem dekretu erygującego nowy instytut życia konsekrowanego. O przesłankach tej praktyki Kościół wielokrotnie wypowiadał się w swych dokumentach, szczególnie w *Perfectae caritatis*, *Mutuae relationes* oraz w *Vita consecrata*⁸. Z dokumentów tych wynika, że kościelny ustawodawca pragnie przede wszystkim ustrzec Kościół przed niepotrzebnym mnożeniem nowych fundacji, których charyzmaty mogą się pokrywać ze sobą, a ich nadmierne rozczłonkowanie może wprowadzać zamęt (VC 12). Nie bez znaczenia jest także dokonanie należytej oceny żywotności i możliwości rozwoju takiej wspólnoty w przyszłości (PC 19).

⁶ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-75 [dalej cyt.: LG]; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, s. 104-66.

⁷ Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio apostolica post-synodalis de Episcopo ministro Evangelii Iesu Christi pro mundi spe *Pastores gregis* (16.10.2003), AAS 96 (2004), s. 825-924 [dalej cyt.: PG]; tekst polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 310-400.

⁸ Tenże, Adhortatio apostolica postsynodalis de vita consecrata eisque missione in Ecclesia ac mundo *Vita consecrata* (25.03.1996), AAS 88 (1996), s. 377-486 [dalej cyt.: VC]; tekst polski w: *Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła. Od Vaticanum II do Ripartire da Cristo*, red. B. Hylla, Wydawnictwo Alleluja, Kraków 2003, s. 579-675.

Wymienione powyżej przesłanki stanowią wypadkową jeszcze jednej ważnej przesłanki wprowadzenia obowiązku konsultacji ze Stolicą Apostolską przed erygowaniem nowego instytutu. Zarówno oryginalność charyzmatu nowej wspólnoty, jak i jej żywotność oraz możliwość rozwoju stanowią podstawę do tego, aby instytut życia konsekrowanego na prawie diecezjalnym został w przyszłości zatwierdzony przez Stolicę Apostolską jako instytut na prawie papieskim. Oczywiście żaden z instytutów na prawie diecezjalnym nie ma obowiązku starania się o takie zatwierdzenie. Zatwierdzenie instytutu na prawie diecezjalnym jest traktowane jako pierwsze i tymczasowe, stanowiące jedynie pewien etap na drodze do otrzymania aprobaty papieskiej. Dzieje się tak szczególnie, gdy instytut systematycznie się rozwija, rozszerzając swoją działalność na kolejne diecezje. W takiej sytuacji przejście na prawo papieskie staje się czymś normalnym, co sprzyja efektywnemu zarządzaniu instytutem [Gambari 1998, 59].

Aby zatem nowopowstający instytut mógł w przyszłości korzystać z pełni praw wypływających z otrzymania zatwierdzenia papieskiego i podniesienia go do rangi instytutu na prawie papieskim potrzeba, aby już na etapie pierwszego, diecezjalnego zatwierdzenia, Stolica Apostolska mogła się zapoznać z powstającym dziełem i wydać swoją opinię na temat zasadności i perspektyw dla tego dzieła. Współpraca biskupa diecezjalnego ze Stolicą Apostolską na etapie erygowania instytutu, a następnie akt zatwierdzenia instytutu na prawie papieskim stanowią autentyczne potwierdzenie prawdziwości charyzmatu założyciela. Dokonuje się jednocześnie uznanie wartości takiego zgromadzenia pod względem teologicznym, apostolskim i wspólnotowym. Zatwierdzony powyższymi aktami instytut staje się tym samym przestrzenią praktykowania rad ewangelicznych w zgodzie z Ewangelią. W końcu formalny akt erygujący nadaje instytutowi osobowość prawną (kan. 114 § 1 KPK/83), a instytut założony do celów apostolskich zostaje wyposażony w misję kanoniczną (kan. 675 § 3 KPK/83) [tamże, 60].

2. ROZBIEŻNOŚCI W WYKŁADNI KAN. 579 KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 ROKU

Wymóg przeprowadzenia konsultacji ze Stolicą Apostolską przed erygowaniem instytutu życia konsekrowanego w obowiązującym porządku prawnym został jasno sformułowany w kan. 579 KPK/83. Należy jednak

zauważyć, że pomimo jasności i zwięzłości kodeksowego przepisu, kanon ten był w doktrynie niejednokrotnie błędnie odczytywany i prowadził kanonistów do różnych interpretacji.

Właściwie od samej promulgacji KPK/83 zaczęto wśród kanonistów stawiać pytanie o to, czy owe niezbędne konsultacje, o których stanowi ustawodawca w kan. 579, a które zobowiązany jest przeprowadzić biskup diecezjalny przed wydaniem dekretu erygującego nowy instytut życia konsekrowanego ze Stolicą Apostolską, są wymagane *ad validitatem* czy *ad liceitatem*. W literaturze wydaje się dominować przekonanie, iż niezbędne konsultacje są wymagane do ważności aktu erekcyjnego. Dlatego na przykład E. Gambari stwierdza: „Biskup nie może ważnie przystąpić do erekcji instytutu, jeżeli najpierw nie zasięgnie rady Stolicy św., która według obecnej praktyki udziela *nihil obstat*, czyli upoważnienia, jeżeli zostaną spełnione po temu wszystkie wymagania” [Gambari 1998, 58]. Można w tym miejscu przywołać również jednego z polskich kanonistów, który analizując kan. 579 zaznaczył, że „przed powołaniem do istnienia instytutu życia konsekrowanego biskup diecezjalny ma obowiązek, do ważności erekcji, przeprowadzić konsultacje ze Stolicą Apostolską” [Skorupa 2002, 95]. Podobne wypowiedzi można znaleźć u wielu innych znawców prawa zakonnego [Zubert 1990, 28; Bogdan 1988, 40; Bartoszewski 2012, 5; Gambari 1998, 58; McDermott 2000, 748].

Zwolennicy tej interpretacji powołują się najczęściej na obecną w tekście łacińskim partykułę *dummodo*, której użycie dodaje do aktu administracyjnego warunek, od ziszczenia się którego zależy ważność tego aktu. Kan. 39 KPK/83 stanowi bowiem: „Warunki zawarte w akcie administracyjnym uznaje się za wymagane do ważności tylko wtedy, gdy są wyrażone partykułami: «jeżeli», «chyba że», «o ile» (*si, nisi, dummodo*)” [Pasternak 1985, 101].

Przeciwnicy tego stanowiska twierdzą natomiast, że „brak uzgodnienia ze Stolicą Apostolską wskazywanych punktów nie spowoduje nieważności założenia zakonu, ale biskup bez zwrócenia się do Stolicy Apostolskiej działałby niegodziwie i mógłby się narazić na trudności przy późniejszym staraniu się o uzyskanie zatwierdzenia papieskiego dla erygowanego zakonu” [Bar i Kałowski 1985, 52]. Kanoniści stojący na stanowisku obowiązku przeprowadzenia niezbędnych konsultacji ze Stolicą Apostolską przed wydaniem dekretu erygującego nowy instytut życia konsekrowanego jedynie *ad liceitatem* nie zgadzają się z interpretacją kan. 579 w zw. z kan. 39. Twierdzą, że kan. 579, w którym występuje partykuła *dummodo* jest przepisem prawa, a nie

aktem administracyjnym. Kan. 579 dotyczy zatem czynności prawnej, a nie aktu administracyjnego. Tymczasem kan. 39 stanowi wprost o warunkach dodanych przez partykułę *dummodo* właśnie do aktów administracyjnych. Za taką interpretacją przemawia również fakt, iż kan. 39 znajduje się w rozdziale zawierającym normy ogólne do tytułu poświęconego poszczególnym aktom administracyjnym [Marszałek 2016, 39]. Krytycy stanowiska *ad validitatem* powołują się ponadto na kan. 10, który stanowi, iż „jedynie te ustawy należy uznać za unieważniające lub uniezdalniające, które wyraźnie postanawiają, że czynność jest nieważna, albo osoba niezdolna”. W myśl tej interpretacji należy zauważyć, że przepis ujęty w kan. 579 faktycznie nie stanowi wyraźnie o nieważności dekretu erekcyjnego wydanego bez wcześniejszych konsultacji, a partykuła *dummodo* występuje bez dodatku *valide* [Wroceński 2001, 62]. W wypadkach wątpliwych ustawa nie ma charakteru unieważniającego czy uniezdalniającego. Jako rację takiej wykładni podaje się w literaturze uciążliwość skutków, które są następstwem dokonania nieważnej czynności prawnej [Sobański 2005, 59].

Z kolei za tym, iż użyta w kan. 579 partykuła *dummodo* przesądza jednak o charakterze *ad validitatem* niezbędnych konsultacji, a ich pominięcie spowoduje nieważność aktu erekcyjnego, świadczą zwroty użyte przez Papieską Komisję dla Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Komisja ta, w schemacie poświęconym prawu zakonnemu, we fragmentach, które posłużyły za podstawę dla późniejszego kan. 579, użyła takich zwrotów jak: *dummodo Sedes Apostolica consulta fuerit, dummodo Sedis Apostolicae Consilium exquisitum fuerit, dummodo Apostolica Sedes erectioni nihil obstare edixerit*⁹ [Chrapkowski i Krzywda 2006, 15]. Dla niektórych kano-nistów powyższe sformułowania wskazują jednoznacznie na bezwzględny charakter wymogu przeprowadzenia niezbędnych konsultacji. Ich brak zatem pociągnąłby za sobą nieważność aktu erekcyjnego wydanego przez biskupa diecezjalnego [tamże, 14; Rincón-Pérez 2001, 118-19]. Taka sytuacja rodzi bardzo poważne skutki prawne, albowiem nieważność aktu erekcyjnego nie tylko negatywnie wpływa na możliwość uzyskania przez taki instytut w przyszłości papieskiego zatwierdzenia i podniesienia go tym samym do rangi instytutu na prawie papieskim, ale przede wszystkim sprawia, iż

⁹ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, Coetus studiorum «De Institutis vitae consecratae per professionem consiliorum evangelicorum» *Acta commissionis*, „Communicationes” 11 (1979), s. 43.

instytut ten nie otrzymuje ani osobowości prawnej, ani misji kanonicznej [Gambari 1998, 60; Bar i Kałowski 1985, 52-53].

Niektórzy kanoniści stojący na stanowisku konieczności konsultacji *ad validitatem* twierdzą jednocześnie, że ustawodawca nie determinuje decyzji, którą podejmuje biskup diecezjalny, od wyniku przeprowadzonych konsultacji. Z kan. 579 wynika dla biskupa diecezjalnego jedynie obowiązek przeprowadzenia konsultacji. Według tych kanonistów, możemy założyć, że biskup diecezjalny eryguje w sposób ważny instytut życia konsekrowanego przy negatywnej opinii Stolicy Apostolskiej [Majer 2013, 341; Rincón-Pérez 2011, 485]. Taka interpretacja, choć wynika z literalnego brzmienia przepisu, jest jednak nie do pogodzenia z wypowiedzią Stolicy Apostolskiej zawartą w wydanym przez nią dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum successores*¹⁰, zgodnie z którym: „Dopiero po pewnym okresie doświadczenia oraz po konsultacji Stolicy Apostolskiej i uzyskaniu nihil obstat, biskup będzie mógł podjąć dalsze kroki w celu formalnego erygowania [grupy wiernych] jako instytutu na prawie diecezjalnym, podlegającego jego specjalnej opiece” (AS 107). Zacytowany fragment wyraźnie mówi o *nihil obstat* i konsultacjach, a więc o konsultacjach zakończonych pozytywną opinią Stolicy Apostolskiej, jako warunkach niezbędnych do wydania przez biskupa diecezjalnego ważnego aktu erygującego instytut życia konsekrowanego na prawie diecezjalnym.

3. ROZSTRZYGNIECIE PAPIEŻA FRANCISZKA

Wobec tak licznych wątpliwości związanych z interpretacją kan. 579 oraz przy jednoczesnej aktualności problemu należy zauważyć, że zwłaszcza w młodych Kościołach powstają liczne, nowe instytuty życia konsekrowanego. W sprawie charakteru prawnego niezbędnych konsultacji zabrał głos papież Franciszek, podając autentyczną wykładnię analizowanego kanonu.

Dnia 20 maja 2016 r. Stolica Apostolska ogłosiła reskrypt podpisany 11 maja 2016 r. przez Sekretarza Stanu, kard. Pietro Parolina. Reskrypt ten stanowi: „Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń

¹⁰ Congregazione per i Vescovi, Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi *Apostolorum successores* (22.04.2004), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2004 [dalej cyt.: AS]; tekst polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, s. 517-711.

Życia Apostolskiego, świadoma tego, iż każdy nowy instytut życia konsekrowanego, nawet jeśli powstaje i rozwija się w obrębie jakiegoś Kościoła partykularnego, jest darem udzielonym całemu Kościołowi, jednocześnie świadoma także potrzeby unikania erygowania na poziomie diecezjalnym nowych instytutów bez należytego rozeznania oryginalności ich charyzmatów, które określają specyficzne cechy, mające zostać w nich konsekrowane poprzez profesję rad ewangelicznych oraz rozpoznania rzeczywistych możliwości rozwoju, zauważyła potrzebę bardziej klarownego określenia obowiązku, ustanowionego przez kan. 579 KPK/83, zwrócenia się z prośbą o opinię przed przystąpieniem do erygowania nowego instytutu na prawie diecezjalnym.

Stąd też, mając na uwadze sugestię Papieskiej Rady Tekstów Prawnych, Ojciec Święty Franciszek, podczas audiencji udzielonej kard. Sekretarzowi Stanu, Pietro Parolinowi w dniu 04.04.2016 r. zarządził, iż uprzednie konsultacje ze Stolicą Świętą mają być traktowane jako niezbędne *ad validitatem* przy erygowaniu instytutu życia konsekrowanego na prawie diecezjalnym, a także, że ich brak uczyni nieważnym dekret erygujący tenże instytut.

Niniejszy dekret winien zostać promulgowany poprzez publikację w «L'Osservatore Romano» i wejść w życie 1 czerwca, a także zostać opublikowany w *Acta Apostolicae Sedis*¹¹.

Papież Franciszek rozstrzygnął zatem ostatecznie toczący się przez kilka dekad spór o charakter prawny niezbędnych konsultacji. Należy przy tym zauważyć, że rozstrzygnięcie podane przez Stolicę Apostolską w 2016 r. nie było jedynie włączeniem się najwyższej władzy kościelnej w pewien, wydałoby się mało istotny, teoretyczny, problem kanonistyczny, lecz reakcją na liczne przypadki łamania kan. 579. Na świecie powstaje wciąż duża liczba zgromadzeń zakonnych. Tylko po 2000 r. Kościół został ubogacony ponad trzystu nowymi wspólnotami¹². Niestety niejednokrotnie nowe fundacje powstawały niezgodnie z obowiązującymi przepisami, co skutkowało zakładaniem wspólnot pozbawionych oryginalnego charyzmatu, a także odpowiednich sił żywotnych, które pozwoliłyby takiej wspólnotcie w przyszłości się rozwijać i owocnie służyć Kościołowi, a jej członkom skutecznie i bezpiecznie dążyć do własnego uświęcenia.

¹¹ Secretaria Status, Rescriptum «ex Audientia SS.mi» *Pertines ad canonem 579 Codicis Iuris Canonici de Dioecesanis Institutis erigendis* (11.05.2016), AAS 108 (2016), s. 696.

¹² Dane na podstawie: <http://zakony-na-swiecie.blogspot.com/2009/07/zakony-wedug-daty-zaozenia-2000-2016.html> [dostęp: 21.08.2019].

Na powyższe kwestie zwrócił uwagę abp J.R. Carballo, sekretarz Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, w komentarzu do papieskiego reskryptu poświęconemu kwestii konieczności przeprowadzania konsultacji ze Stolicą Apostolską przed wydaniem dekretu erygującego nowy instytut życia konsekrowanego. Przypomniał obowiązującą w Kościele dyscyplinę przy erygowaniu nowych instytutów życia konsekrowanego, powołując się przy tym na wszystkie najważniejsze w tej materii dokumenty Kościoła opublikowane w XX w., aby następnie stwierdzić z ubolewaniem, że zawarte w nich dyrektywy nie zawsze były należycie przestrzegane. Skutkiem tego, zgodnie z obawami autorów takich dokumentów jak *Perfectae caritatis* czy *Mutuae relationes*, wspólnoty te okazywały się pozbawione autentycznego charyzmatu i perspektyw rozwoju. J.R. Carballo stwierdza wprost, że nie powinny być erygowane [Carballo 2016, 129].

Sekretarz Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, komentując reskrypt papieża Franciszka, zwrócił ponadto uwagę na brak zrozumienia konieczności przeprowadzania niezbędnych konsultacji ze strony niektórych biskupów, co dało się zauważyć podczas wizyt *ad limina*. Sama Kongregacja musiała tymczasem niejednokrotnie interweniować, aby rozwiązywać problemy powstałe na skutek lekkomyślnego erygowania nowych instytutów. Wśród wymienionych przez Sekretarza trudności, z jakimi zmagaly się te wspólnoty, znalazły się obok tych podstawowych związanych z perspektywą rozwoju, także takie zagadnienia jak wewnętrzne podziały, przeciwstawianie osobistych charyzmatów założycieli kompetencjom hierarchii kościelnej, walka o władzę, autorytaryzm założycieli względem członków wspólnot oraz inne nadużycia dyscyplinarne. W rezultacie interwencji Kongregacji w instytutach erygowanych bez uprzednich konsultacji borykających się z wymienionymi powyżej kryzysami, niektóre z nich musiały zostać zlikwidowane. To wszystko było jednocześnie przyczyną wielu dramatów, bólu i osobistych tragedii osób, które w dobrej wierze pragnęły realizować w takich wspólnotach swoje życiowe powołanie [tamże, 130]. Stwierdził ostatecznie, iż właśnie te wszystkie czynniki zmusiły Kongregację do zwrócenia się z prośbą do papieża o doprecyzowanie kan. 579, czego też papież Franciszek dokonał, postanawiając, że przy erygowaniu nowego instytutu życia konsekrowanego uprzednie konsultacje są niezbędne *ad validitatem*, czyli pod groźbą nieważności dekretu erekcyjnego danego instytutu [tamże].

ZAKOŃCZENIE

Na początku XX w. została odnowiona i doprecyzowana kościelna dyscyplina w zakresie erygowania nowych instytutów życia konsekrowanego. Szczególne znaczenie w tym przedmiocie miały motu proprio *Dei providentis*, a także KPK/17. Wszystkie kolejne akty normatywne, włącznie z KPK/83 właściwie tylko potwierdzały sformułowane w tych pierwszych dokumentach dyspozycje dotyczące powoływania do istnienia nowych instytutów. Każdy biskup diecezjalny ma prawo erygować na własnym terytorium nowy instytut życia konsekrowanego. Prawo to zostało jednak ograniczone przez wprowadzenie wymogu konsultacji ze Stolicą Apostolską przed wydaniem dekretu erygującego nowy instytut.

Niestety na skutek błędnej interpretacji kan. 579 KPK/83 wymóg ten był wielokrotnie przez biskupów naruszany, na co zwróciła uwagę Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. Stąd w 2016 r. na prośbę tej Kongregacji, głos w tej sprawie zabrał papież Franciszek, który po konsultacji z Papieską Radą Tekstów Prawnych orzekł, że wymóg konsultacji jest niezbędny *ad validitatem*.

Ratio legis kan. 579 i jego jednoznacznej wykładni jest przede wszystkim troska o dobro Kościoła i poszczególnych jego członków. Jak wynika z wypowiedzi zarówno Ojców Soboru Watykańskiego II, jak i papieży okresu posoborowego oraz kongregacji, nieosadzone w szerszym kontekście Kościoła powszechnego, zakładanie nowych zakonów może przynieść zamieszanie, rozproszenie sił i osobiste dramaty wielu ludzi, dlatego Kościół tak bardzo odpowiedzialnie podchodzi do nowych fundacji, albowiem *salus animarum suprema lex*.

PIŚMIENNICTWO

- Bar, Joachim R. 1977. *Prawo zakonne po Soborze Watykańskim II*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Bar, Joachim R., i Julian Kałowski. 1985. *Prawo o instytutach życia konsekrowanego*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Bartoszewski, Gabriel. 2012. „Powoływanie do życia nowych instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego oraz ich zatwierdzanie w świetle prawa kanonicznego i praktyki kościelnej.” <http://www.zyciezakonne.pl/dokumenty/referaty-konferencje-artykuly/zagadnienia-prawne/bartoszewski-g-ofmcap-powoływanie-do-zycia-nowych-instytutow-zycia-konsekrowanego-i-stowarzyszen-zycia-apostolskiego->

- oraz-ich-zatwierdzenie-w-swietle-prawa-kanonicznego-i-praktyki-kościelnej-30159/ [dostęp: 21.08.2019].
- Bączkiewicz, Franciszek. 1932. *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*. T. 1. Kraków: Nakładem Księży Misjonarzy.
- Bączkiewicz, Franciszek. 1957. *Prawo zakonne (kan. 487-681)*. Przygot. do druku i uzupełn. Józef Baron, i Władysław Stawinoga. Kraków: Drukarnia związkowa.
- Bogdan, Franciszek. 1988. *Prawo zakonów, instytutów świeckich i stowarzyszeń życia apostołskiego*. Poznań: Pallottinum.
- Carballo, Iosepho R. 2016. „Articulus explanans rescriptum quoad erectionem institutorum Dioecesanorum iuxta can. 579 CIC a Exc.mo. «Un Dono fatto a tutta la Chiesa».” *Communicationes* 48:128-31.
- Chrapkowski, Arnold, i Józef Krzywda. 2006. „Sekcja I. Instytuty Życia Konsekwowanego.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. II/2: *Księga II. Lud Boży. Część III. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*, red. Józef Krukowski, 9-185. Poznań: Pallottinum.
- Gambari, Elio. 1998. *Życie zakonne po Soborze Watykańskim II*. Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych.
- Grabowski, Ignacy. 1948. *Prawo kanoniczne*. Warszawa: Gebethner i Wolff.
- Hylla, Bernard, i Kazimierz Wójtowicz. 2003. *Miłość Doskonała. Perfectae caritatis – tekst dwujęzyczny, wprowadzenie, komentarz i apendyks*. Kraków: Wydawnictwo Zmartwychwstańców Alleluja.
- Kałowski, Julian. 1991. „Ewolucja prawodawstwa kościelnego dotyczącego instytutów zakonnych o ślubach prostych.” *Prawo Kanoniczne* 34, nr 3-4:75-103.
- Majer, Piotr. 2013. „Konsekwencje prawne zatwierdzenia instytutu zakonnego na prawie papieskim.” W *Servabo legem Tuam in toto corde meo. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Józefowi Krzywdzie CM, Dyrektorowi Instytutu Prawa Kanonicznego UPJPII z okazji 70. rocznicy urodzin*, red. Arkadiusz Zakręta, i Andrzej Sosnowski, 339-50. Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II. Wydawnictwo Naukowe.
- Marszałek, Mariusz. 2016. „Stowarzyszenia publiczne wiernych dążące do uzyskania statusu instytutu zakonnego według obowiązującego prawa kanonicznego.” *Kościół i Prawo* 1 (18): 33-51.
- McDermott, Rose M. 2000. „Institutes of consecrated life and societies of apostolic life.” W *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. John P. Beal, James A. Coriden, i Thomas J. Green, 741-79. New York–Mahwah: Paulist Press.
- Pasternak, Ferdynand. 1985. „Ordynariusz miejsca a wspólnoty zakonne w nowym prawie kanonicznym.” W *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. Jerzy Syryjczyk, 95-116. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Pawluk, Tadeusz. 2010. *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*. T. 2: *Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*. Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne.
- Rincón-Pérez, Tomás. 2001. *La vida consagrada en la Iglesia Latina*. Pamplona: Universidad de Navarra.
- Rincón-Pérez, Tomás. 2011. „Instytuty Życia Konsekwowanego i Stowarzyszenia Życia Apostołskiego.” W *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. Piotr Majer, 480-576. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Skorupa, Ambroży. 2002. *Słuszna autonomia instytutów zakonnych w Kościele łacińskim*. Kraków: Wydawnictwo Salwator.

- Sobański, Remigiusz. 2005. „Tytuł I. Ustawy kościelne.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. 1: *Księga I. Normy ogólne*, red. Józef Krukowski, 54-78. Poznań: Pallottinum.
- Wroczeński, Józef. 2001. „Kościół partykularny a Instytut Życia Konsekrowanego i Stowarzyszenia Życia Apostolskiego.” *Prawo Kanoniczne* 44, nr 1-2:47-69.
- Zubert, Bronisław W. 1990. *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.* T. 2. Cz. 3: *Księga II. Lud Boży. Część III. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostolskiego*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.

Kanoniczny wymóg konsultacji ze Stolicą Apostolską przed erygowaniem instytutu życia konsekrowanego

Streszczenie

W 1906 r. papież Pius X w motu proprio *Dei providentis*, nałożył na biskupów pragnących erygować na swoim terytorium nowy instytut życia konsekrowanego obowiązek przeprowadzenia w tej materii konsultacji ze Stolicą Apostolską. Wymóg ten był powtarzany w wielu dokumentach kościelnych, w tym także został potwierdzony przez KPK/83 w kan. 579. Po promulgacji Kodeksu pojawiły się jednak wątpliwości dotyczące charakteru prawnego tych konsultacji. Dlatego mając na uwadze dobro Kościoła oraz aktualność problemu, toczący się spór o to, czy niezbędne konsultacje są wymagane *ad validitatem* czy *ad liceitatem* ostatecznie rozstrzygnął papież Franciszek w 2016 r. postanawiając, iż brak konsultacji uczyni akt erygujący nowy instytut życia konsekrowanego nieważnym.

Słowa kluczowe: instytuty życia konsekrowanego; konsultacje; kan. 579; Franciszek

Canonical Requirement of Consultations with the Holy See Before Erecting an Institute of Consecrated Life

Summary

In 1906 Pope Pius X, in his motu proprio *Dei providentis*, imposed on bishops wishing to erect a new institute of consecrated life in their territory to consult the Holy See on this matter. This requirement was mentioned in many ecclesiastical documents including the 1983 Code of Canon Law. It was also confirmed in can. 579. Following promulgation of the Code, there aroused doubts as to the legal nature of those consultations. Therefore, bearing in mind the good of the Church and the timeliness of the problem, the ongoing dispute as to whether the necessary consultations are required *ad validitatem* or *ad liceitatem* was finally established by the Pope Francis in 2016, who decided that the lack of consultations will make the act establishing the new institute of consecrated life invalid.

Key words: institutes of consecrated life; consultations; can. 579; Francis

Information about Author: REV. ŁUKASZ WACŁAW SCHR, J.C.L., PH.D. STUDENT – Department of the Church Procedural Law, the Matrimonial and Penal Law and the Law of Oriental Catholic Churches, Institute of Canon Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration, the John Paul II Catholic University of Lublin; ul. Radziszewskiego 7, 20-039 Lublin, Poland; e-mail: lukaszwaclaw@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-7674-539X>